

Tarjima Jarayonida Qo'llaniladigan Asosiy Strategiyalar

Ismatillayeva Moxinur Sayfiddin qizi

Lingvistika(ingliz tili) 2-bosqich magistratura talabasi
Buxoro davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada asosiy e'tibor tarjima jarayoni, ushbu jarayonda yuzaga keladigan qiyinchilik va muammoli vaziyatlar hamda ushbu vaziyatda tarjimon uchun qo'l keladigan asosiy tarjima strategiyalari haqida fikr yuritilgan. Bundan tashqari tarjimashunoslik sohasiga yetarlicha hissa qo'shgan olimlar va ularning strategiyalar haqida qarashlari aks ettirilgan. Tarjima strategiyalari ma'lum guruhlarga bo'linib tasniflangan.

Kalit so'zlar: tarjima, tarjima strategiyalari, Beyker taksonomiyasi, nazariy tadqiqotlar, tarjima muammolari.

Hozirgi kunda global muloqot bilan ajralib turadigan dunyoda tillar o'rtasida axborot almashishda tarjima asosiy rol o'ynaydi. Ma'noni bir tildan boshqa tilga yetkazishning tabiiy va professional davomiyligi bo'yicha harakat qilish uchun tarjimon tarjima strategiyalari deb ataladigan ba'zi ko'nikmalarni o'rganishi kerak. Bergen Chestermanning (1997)tarjima strategiyalarining ba'zi umumiy xarakteristikalarini ro'yxatidan iqtibos keltiradi: a) Tarjima strategiyalari jarayonga taalluqlidir; b) Ular matnni manipulyatsiya qilishni o'z ichiga oladi; v) Ular maqsadga yo'naltirilgan; d) Ular muammoga yo'naltirilgan; e) Ular ongli ravishda qo'llaniladi; f) Ular sub'ektlararo sodir bo'ladi. Aksariyat nazariyotchilar strategiyalardan tarjimonlar muammoga duch kelganda foydalaniladi deb hisoblashadi. Turli tadqiqotchilar turli xil tarjima strategiyalarini turli nuqtai nazardan tadqiq qiladilar va tavsiflaydilar.

Tarjima fan sifatida faktlarni va ularni tavsiflovchi tilni bilish va baholashni o'z ichiga oladi; mahorat sifatida tarjima tegishli til va maqbul foydalanishni o'z ichiga oladi; san'at sifatida tarjima yaxshi yozishni yomondan ajratib turadi va innovatsion, intuitiv va ilhomlantiruvchi darajalarni o'z ichiga oladi; va nihoyat, tarjimaga did masalasi sifatida qarash tarjimonning o'z xohish-istaklariga murojaat qilishini o'z ichiga oladi; shuning uchun tarjima qilingan matn bir tarjimonidan boshqasiga farq qiladi. Tarjimonning tarjima jarayonida duch keladigan muammolarni hal qilish vositalariga strategiyalar deyiladi.

Turli olimlar tarjima aktining jihatlariga turlicha qarash, shuning uchun ular strategiyaning har xil turlarini belgilaydilar va tavsiflaydilar. Bergenning (n. d.) strategiyalar tasnifi uchta toifani o'z ichiga oladi: 1. Tushunish strategiyalari, 2. O'tkazish strategiyalari, 3. Ishlab chiqarish strategiyalari. Uning tasnifi bilan u quyidagilarni nazarda tutgan: birinchidan, biz matnni o'qiymiz va tushunamiz.

Ikkinchidan, biz asl matn va tarjima matn o'rtasidagi farqlarni tahlil qilamiz va biz ulardan foydalanishimiz kerak bo'lgan strategiya turlarini tanlaymiz. Va nihoyat, biz maqsadli tilda ekvivalent matnni yaratamiz. Lorsch (1996: 28) tarjima strategiyalarining to'qqizta asosiy elementini yoki u aytganidek, qurilish bloklarini belgilaydi.

Birinchi murakkab notatsiya qandaydir tarjima muammosi mavjudligini anglatadi va tarjimon darhol muammosining dastlabki yechimini topadi va bu muammo ustida ishlashni to'xtatadi yoki ketishga qaror qiladi bu muammo hal qilinmaydi va keyinroq unga qaytiladi. Hatim va Munday (2004) tarjimaning ba'zi asosiy masalalari so'zma-so'z va erkin tarjimalarning shakl va mazmun strategiyalari bilan bog'liqligini ta'kidladilar. Ushbu bo'linish tushunarlikka putur yetkazadigan haddan tashqari so'zma-so'z tarjimalarning muammolarini aniqlashga yordam beradi.

Mahalliy strategiyalar (tarjima bilan bog'liq muammolarni hal qilish bo'yicha) Bergen mahalliy strategiyalarni tananing turli qismlariga havo, qon va hokazolarni yetkazib beradigan va ularning yaxshi ishlashiga yordam beradigan ko'plab hayotiy tizimlar bilan taqqosladi. Chesterman (1997) Bergen iqtibos keltirganidek, tarjima strategiyalarining taksonomiyasini oddiygina taqdim etish mumkin deb hisoblaydi. U asosiy strategiya bu biror narsani o'zgartirish deb ta'kidlaydi. Chesterman (1997) o'z bayonotida manba matn so'zlaridagi elementlarning maqsad matndagi ekvivalenti bilan almashtirilishini nazarda tutmaydi; demak, bu almashtirish tarjimonning yagona vazifasi bo'la olmaydi va bu yetarli emas. Tarjimonlar tomonidan amalga oshirilgan o'zgarishlarning odatiy turlarini quyidagicha tasniflash mumkin: a) manba matnda qo'llangan so'zlar b) Bu so'zlarning tuzilishi c) manba matnning tabiiy konteksti Shunday qilib, Bergen ta'kidlaganidek, Chesterman (1997) ga ko'ra, mahalliy tarjima strategiyalarini semantik, sintaktik va pragmatik o'zgarishlarga bo'lish mumkin; har bir guruh o'z kichik toifalariga ega. Bundan tashqari, ular o'rtasida aniq farq yo'q, shuning uchun qaysi strategiya qo'llanilayotganini aytish qiyin. Quyidagi bo'limlarda Chestermaning (1997) tarjima strategiyalari tasnifi Bergen (n. d.) bo'yicha tavsiflanadi:

Sintaktik strategiyalar Ushbu mahalliy strategiyalar maqsadli matnning grammatik tuzilishini manba matnga nisbatan o'zgartiradi. Strategiyalarning aksariyati so'zma-so'z tarjima mos bo'lmagani uchun qo'llanilsa-da, Chesterman (1997) o'zining birinchi sintaktik strategiyasini, so'zma-so'z tarjimasini taqdim etadi. Uning fikricha, ko'plab tarjima nazariyotchilarining fikriga ko'ra, bu "standart" strategiya. 1. So'zma-so'z tarjima: Bu tarjimon manba til tuzilishiga rioya qilmasdan, manba matn shakliga iloji boricha yaqinroq rioya qilishini anglatadi. 2. Qarz tarjimasi: Bu uning tasnifidagi ikkinchi sintaktik strategiya bo'lib, bitta atamalarni o'zlashtirish va maqsadli o'quvchi uchun begona bo'lgan manba matn tuzilishiga amal qilishni nazarda tutadi. 3. Transpozitsiya: Chesterman (1997) Vinay va Darbelnetdan (1958) o'zlashtirgan yana bir atama bu transpozitsiya so'z turkumidagi har qanday o'zgarishlarni, masalan, otga

sifatni bildiradi. 4. Birlik siljishi: Bu atama Catforddan (1965) morfema, so'z, ibora, gap, gap va paragraf darajalarida o'zlashtirilgan. 5. Parafraza tuzilishini o'zgartirish: Bu strategiya ot so'z birikmasi yoki fe'l iboraning ichki tuzilishida sodir bo'ladigan o'zgarishlarni nazarda tutadi, garchi manba tilidagi iboraning o'zi maqsadli tilda mos keladigan ibora bilan tarjima qilingan bo'lishi mumkin. 6. Bo'lak tuzilishi o'zgarishi: Bu atama bo'lib, unda o'zgarishlar tarkibiy iboralar yoki bo'laklarning tashkil etilishiga ta'sir ko'rsatadigan strategiyaga ishora qiladi. Masalan, faoldan passivga, cheklidan cheksizga o'tish yoki bo'lak tarkibiy qismlarini qayta tartibga solish. 7. Gap tarkibining o'zgarishi: Gap birligining tuzilishidagi o'zgarishlarni bildiruvchi atama. Bu, asosan, bosh va tobe bo'laklar o'rtasidagi munosabatning o'zgarishini anglatadi. 8. Uyushish o'zgarishi: Gap bo'laklarining qo'shib ravon, tushunarli gap hosil qilish usuli matn uyushishi deyiladi. Uyg'unlikni o'zgartirish matn ichidagi uyg'unlikka ta'sir qiluvchi strategiyaga ishora qiluvchi atama bo'lib, bunday strategiya asosan olmoshlar, ellipslar, almashtirish yoki takrorlash orqali havola ko'rinishida amalga oshiriladi. 9. Daraja siljishi: Chesterman (1997) daraja atamasi bilan fonologik, morfologik, sintaktik va leksik darajalarni anglatadi. Bu darajalar turli tillarda turlicha ifodalanadi. 10. Sxemani o'zgartirish: Bu strategiya Chesterman (1997) tasnifidagi yana bir atamadir. Bu she'riyatdagi parallelizm, alliteratsiya va ritm va qofiya kabi ritorik sxemalarga ishora qiladi. Parallellik qo'shma birikmalar, iboralar yoki jummalarning o'xshash joylashishini anglatadi. Semantik strategiyalar Chesterman (1997) tasnifidagi ikkinchi guruh semantik strategiya bo'lib, uning o'ziga xos kichik toifalari mavjud. Sinonimiya: bu guruhdagi birinchi kichik toifadir. Ushbu strategiyada tarjimon eng yaqin sinonimni tanlaydi, bu manba matn so'zi yoki iboraning birinchi so'zma-so'z tarjimasi emas. Antonimiya: Ushbu strategiyada tarjimon qarama-qarshi ma'noli so'zdan foydalanadi. Bu so'z asosan inkor bilan birlashadi

Giponimiya: kattaroq turkum a'zosini qo'llashni bildiradi (masalan, gul gulga nisbatan giponimdir), shuningdek, gipernym o'zaro bog'liq bo'lgan yuqori atama bo'lib, butun turkumni kengroq atama bilan tavsiflaydi (masalan gul atirgul ga nisbatan gipernimdir).). Suhbatlar: Bu strategiya qarama-qarshi nuqtai nazardan o'xshash semantik munosabatlarni ifodalovchi qarama-qarshilik juftliklariga ishora qiladi (masalan, jo'natish-qabul qilish-berish). Top o'zgarishi: Nutq figurali yoki metafora uchun ishlatiladigan rasmiy ism trope deb ataladi. atama yoki iboradan foydalanib, ularning o'xshashligini ochish maqsadi bilan bog'liq bo'lmagan ikkita narsani solishtirish. Bu tropik o'zgartirish strategiyasi deb ataladigan strategiya turiga taalluqlidir. Abstraktsiyani o'zgartirish: Ro'yxatdagi strategiyaning boshqa turi - abstraktsiyani o'zgartirish. Bu strategiya mavhumroq atamalardan aniqroq atamalarga yoki aksincha o'tishga taalluqlidir. Tarqatish o'zgarishi: Bu bir xil semantik komponent ko'proq elementlar (kengaytirish) yoki kamroq (siqilish) bo'yicha taqsimlanadigan strategiya turidir. Urg'u o'zgarishi: Ushbu strategiya asl nusxaga nisbatan tarjima qilingan matnning tematik diqqatini kuchaytiradi, kamaytiradi yoki

o'zgartiradi. Parafraza strategiyasi: Bu ro'yxatdagi oxirgi strategiya. Manba matnining umumiy ma'nosiga ko'ra, u liberal taxminiy tarjimani yaratadi, bu turdagi strategiyada ba'zi leksik elementlar e'tibordan chetda qolishi mumkin. bu guruhda madaniy filtrlash mavjud. Buni til darajasida universal uylashtirish strategiyasining yoki maqsadli madaniyatga yo'naltirilgan tarjimaning aniq amalga oshirilishi deb ta'riflash mumkin. Ushbu strategiya odatda madaniyatga bog'liq bo'lgan narsalarni tarjima qilishda qo'llaniladi.

Ushbu tadqiqotda umuman tarjima, tarjima muammolari va asosan tarjima strategiyalari bayon qilingan, tarjima strategiyalarining turli nazariyalari tilga olingan. Turli olimlar tarjima strategiyalarining turlicha qarashlariga ko'ra turli xil ta'riflarni taklif qilishlari ko'rsatildi. Bundan tashqari, Beyker (1992) eng qo'llaniladigan strategiyalar to'plamini sanab o'tganligi ta'kidlangan. U nafaqat strategiyalarni nomlaydi, balki har birining qo'llanilishini ham ko'rsatadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Beyker, M. (1992). Tarjima bo'yicha kurs kitobi. London: Routledge.
2. Bell, R. T. (1991). Tarjima va tarjima: nazariya va amaliyot. London va Nyu-York: Longman.
3. Bergen, D. (n. d.). Tarjima strategiyalari va tarjima talablari. Jorma Tammola, 1.109-125.2010-yil21-iyul,
<http://www.hum.utu.fi/oppiaineet/englantilailentilologia/exambergen>.
4. Hatim, B. va Munday, J. (2004). Tarjima: Mukammal manba kitob. London: Routledge.
5. Jiraphatralikhit, J., Klinpoon, S., & Kaewjan, S. (2005). Film subtitrlarini tarjima qilish strategiyalarining tahlili: Rasm orqasida. Tadqiqot darvozasi, 1, 54-71. 2011-yil 21-may,
<http://aut.researchgateway.ac.nz./handle/10292/870.html>
6. Kelli, D. (2005). Tarjimon murabbiylari uchun qo'llanma: Reflektor amaliyoti uchun qo'llanma. Manchester, Buyuk Britaniya: Sent-Jerome.
7. Lorsch, V. (1996). Tarjima jarayonlarining psixolingvistik tahlili. Meta, XLI, 1, 26-32. 2009-yil 18-may,
<http://erudit.org/revue/meta/2004/v41/n1/029689ar.html>
8. Miremedi, S. A. (1991). Tarjima va talqin nazariyalari. Tehron: SAMT.
9. Nyumark, p. (1981). Tarjimaga yondashuvlar. Tehron: Rahnoma.
10. Khodjaeva Dilafruz Izatilloevna. LEXICOGRAPHIC ANALYSIS OF LINGUISTIC TERMS (ON THE BASIS OF MATERIALS OF EXPLANATORY DICTIONARIES OF THE ENGLISH, RUSSIAN AND

UZBEK LANGUAGES) // International Journal of Psychosocial Rehabilitation.
Vol. 24, Issue 06, 2020, ISSN: 1475-7192. P. 603-612

11. D.I.Khodjaeva. Different viewpoints on lexicography and dictionary types//ACADEMICIA An International Multidisciplinary Research Journal, Vol. 11, Issue 2. – P. 1273-1276.